

Mgr Rogowska Aleksandra: Badania DNA post mortem jako metoda ustalenia ojcostwa i ich wpływ na spadkobranie

Uniwersytet Wrocławski

Znaczenie i sposoby ustalenia kręgu spadkobierców ustawowych

Ustalenie kręgu spadkobierców ustawowych ma w toku postępowania spadkowego podstawowe znaczenie, niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z dziedziczeniem na podstawie testamentu, czy dziedziczeniem ustawowym. W pierwszym przypadku, stosownie do regulacji art. 991 k.c., powyższe wyznacza krąg podmiotów uprawnionych do zachowku, w drugim zaś bezpośrednio wpływa na porządek dziedziczenia, warunkując nie tylko wielkość udziałów w masie spadkowej, przypadających poszczególnym spadkobiercom, ale przede wszystkim kształtując krąg podmiotów dopuszczonych do dziedziczenia w ogóle.

Zgodnie z regulacją art. 670 k.p.c. do sądu spadku należy zbadanie z urzędu, kto jest spadkobiercą. Obowiązek ten oznacza brak związania sądu spadku treścią wniosku o stwierdzenie nabycia spadku w zakresie wykraczającym ponad wskazanie osoby spadkodawcy.³⁵⁹ Rozstrzygnięcie zapada zatem bez względu na wnioski stron, stosownie zaś do wyników przeprowadzonego postępowania dowodowego oraz norm prawa materialnego znajdujących zastosowanie w stanie faktycznym konkretnej sprawy³⁶⁰. W praktyce, poza zobowiązaniem uczestników postępowania do przedstawienia stosownych środków dowodowych na potwierdzenie ich twierdzeń i wniosków, sąd spadku, najczęściej, na podstawie art. 671 § 1 k.p.c. odbiera od uczestników postępowania zapewnienie spadkowe. Ów środek dowodowy nie jest jednak dla sądu spadku wiążący, podlegając swobodnej ocenie dowodowej w trybie art. 233 k.p.c. Nie należy również tracić z pola widzenia szczególnego charakteru takiego dowodu, który, pomimo, że objęty rygorem odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań, podlegać winien ocenie pod kątem wiarygodności informacji dostarczanych przez uczestników postępowania. Powyższe wynika przede wszystkim z oczywistego subiektywnego nacechowania takiego zapewnienia, częstokroć wynikającego z potrzeby ochrony interesów swoich i swoich zstępnych, ale także powodowane jest wysoce

³⁵⁹ E. Marszałkowska-Krześ, *komentarz do art. 670 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2015.

³⁶⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego-Izba Cywilna z dnia 24 IX 2009, IV CSK 129/09, Legalis nr 285273; Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 8 XI 2012, I CSK 163/12, Biuletyn SN - IC 2013 nr 12; także: A. Zieliński: *komentarz do art. 670 k.p.c.* [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2014.

ograniczoną wiedzą, jaką na temat życia (w szczególności intymnego) spadkodawcy posiadają uczestnicy postępowania.

Stosownie do regulacji art. 672 k.p.c., jeśli zapewnienie nie zostanie złożone (co w praktyce sądowej rzadko się zdarza), bądź też jeśli zapewnienie lub inne dowody nie zostaną uznane przez sąd spadku za wystarczające, a zatem jeśli sąd poweźmie wątpliwość co do kręgu spadkobierców ustawowych ustalonego na podstawie przeprowadzonych dowodów oraz złożonych zapewnień spadkowych, powinien wezwać potencjalnych spadkobierców do udziału w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Zgodnie z art. 674 § 1 k.p.c. dokonuje tego przez ogłoszenie, umieszczone w prasie ogólnopolskiej oraz podane publicznie do wiadomości w miejscu ostatniego zamieszkania spadkodawcy na tym obszarze w sposób w miejscu tym zwyczajowo przyjęty, co w praktyce oznacza wywieszenie stosownego ogłoszenia w gablocie w sądzie właściwym ze względu na miejsce ostatniego zamieszkania spadkodawcy. Po upływie sześciu miesięcy od ogłoszenia w razie niezgłoszenia się innych spadkobierców, postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku toczy się przy udziale dotychczasowych uczestników, zazwyczaj skutkując wydaniem postanowienia stwierdzającego nabycie przez nich spadku.

Praktyka postępowań cywilnych jednak niejednokrotnie pokazała, że opisane powyżej regulacje okazują się niewystarczające dla ustalenia wszystkich spadkobierców ustawowych. W szczególności dotyczy to przypadków posiadania przez spadkodawcę dzieci pozamażeńskich lub z nieformalnych związków, których spadkodawca nigdy nie uznał, z którymi niejednokrotnie nie utrzymywał nawet jakichkolwiek kontaktów, bądź też nie miał świadomości ich istnienia. W takiej sytuacji, w zależności od daty powzięcia przez takie dziecko wiadomości o śmierci ojca, jego udział w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku będzie się różnie kształtował. W każdym przypadku wymagać będzie jednak, wobec braku możliwości dowodzenia pokrewieństwa pomiędzy potencjalnym spadkobiercami a spadkodawcą za pomocą innych środków niż akty stanu cywilnego, wystąpienia do sądu z wnioskiem o ustalenie pochodzenia dziecka od zmarłego ojca w trybie art. 84 k.r.o.

Metody ustalenia pokrewieństwa w toku postępowania filiacyjnego

W postępowaniu o ustalenie ojcostwa możliwe jest wykorzystanie różnego rodzaju metod ustalenia pokrewieństwa, takich jak: grupowe badanie krwi, badanie układu HLA (antygenów zgodności tkankowej), porównanie daty obcowania cielesnego stron w celu ustalenia najbardziej prawdopodobnego okresu poczęcia, badania antropologiczne czy

badanie płodności. Żadna z tych metod nie daje jednak tak precyzyjnych wyników jak badanie polimorfizmu DNA.

Badanie polimorfizmu DNA to jeden z rodzajów ogólnie pojętych testów genetycznych. W szerokim ujęciu zaproponowanym przez naukowców zrzeszonych w ramach HGP (The Human Genome Project – Projekt Poznania Genomu Ludzkiego) można wyróżnić kilka zasadniczych typów testów genetycznych związanych ze zdrowiem człowieka: (1) testy na nosicielstwo mutacji (Carrier screening/health carrier identification tests); (2) testy prognostyczne (predictive testing), które dzielą się na testy presymptomatyczne i testy predyzypozycji; (3) testy diagnostyczne osób, u których wystąpiły objawy choroby (confirmational diagnosis of a symptomatic individual); (4) badania przesiewowe noworodków (newborn screening); (5) diagnostyczne testy prenatalne (prenatal diagnostics testing); (6) analiza DNA w medycynie sądowej – tzw. genetyczny odcisk palca (genetic fingerprinting)³⁶¹.

Ostatnia z wymienionych metod znajduje zastosowanie w największej ilości postępowań filiacyjnych i polega na analizie tzw. niekodujących fragmentów DNA, tzn. fragmentów, które nie ulegają ekspresji. Metoda ta wykorzystuje obecność prostych, tandemowo zorganizowanych sekwencji repetytywnych, rozproszonych w ludzkim genomie. Rozpowszechniła się ona dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku.

Początkowo, w latach 70. ubiegłego wieku, celem ustalenia bądź wykluczenia ojcostwa domniemanego ojca stosowano metodę grupowego badania krwi (metoda serologiczna). Metoda ta polegała na badaniu grup krwi w układzie AB0, w późniejszym czasie uzupełnionym o analizę dodatkowych układów grupowych, takich jak MN, Rh, Kell czy Duffy. Wprowadzenie dodatkowych układów grupowych do analizy serologicznej nie zwiększyło zbyt wiele wiarygodności testów. Mimo tego, w omawianym czasie dowód z grupowego badania krwi był powszechnie stosowany w sprawach o ustalenie/zaprzeczenie ojcostwa przed sądami polskimi. Sąd Najwyższy przydał mu wysoką moc dowodową, wskazując, że w przypadku gdy dowód z badania serologicznego wyłącza ojcostwo, jest on bardziej pewny od dowodów pochodzących ze źródeł osobowych, wobec czego jego

³⁶¹ J. Kapelańska-Pręgowska, *Prawne i bioetyczne aspekty testów genetycznych*, Warszawa 2011; także: Holtzman N.A., Watson M.S. (red.), *Task Force on Genetic Testing, Promoting safe and effective genetic testing in the U.S. Final report, 9/97*; więcej na temat testów genetycznych: G. Drewa, T. Ferenc, *Genetyka medyczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2011; zob. także: J. R. Bradley, D. R. Johnson, B. R. Pober, *Genetyka medyczna*, red. wyd. pol. T. Mazurczak, Warszawa 2008.

dyskwalifikacja ze względu na sprzeczność z dowodami z zeznań świadków i stron jest niedopuszczalna jako przekraczająca granicę swobodnej oceny dowodów³⁶².

W następnych latach uwaga badaczy skierowana została na badania z zakresu zgodności tkankowej, tj. układu HLA. Początkowo stosowane dla potrzeb transplantologii, szybko stały się powszechnie stosowaną metodą umożliwiającą wykluczenie lub potwierdzenie ojcostwa. Siła dowodowa tych analiz została jednak wkrótce przyćmiona wynikami badań polimorfizmu DNA, co doprowadziło do całkowitego zaniechania wykorzystania testów układu HLA w sprawach dotyczących ustalenia spornego ojcostwa.

Wykorzystanie analizy DNA na potrzeby wymiaru sprawiedliwości następowało jednak stopniowo – z jednej strony zaufanie do wyników badań naukowych wciąż było słabe, z drugiej zaś powszechne stosowanie wymienionych wcześniej metod ukazywało ich przydatność dla przedmiotowych spraw. I tak, w Wielkiej Brytanii dowód z analizy DNA po raz pierwszy dopuszczono w 1985r., tj. w tym samym roku, w którym odkrywca metody genetycznego odcisku palca, prof. Alec Jeffreys opisał technikę RFLP, tj. analizy polimorfizmu długości fragmentów restrykcyjnych³⁶³. W Niemczech Federalny Trybunał Konstytucyjny uznał dopuszczalność analizy DNA w celach dowodowych w ramach postępowania karnoprosesowego w 1990 roku³⁶⁴. Sąd Najwyższy USA w 1996r. nadał dowodowi z badań genetycznych pełną wartość poznawczą i dowodową, wzmocnioną dzięki późniejszemu zastosowaniu nowej metody analizy – STR (short tandem repeats), która umożliwiła dokonywanie bardzo dokładnych pomiarów, nawet na podstawie tylko jednej komórki. Wcześniejsza metoda, RFLP, z uwagi na występujące trudności w interpretacji części danych była wielokrotnie kwestionowana w toku postępowań sądowych, w których się na nią powoływało³⁶⁵.

Obecnie, jako że badanie DNA pozwala na stuprocentowe wykluczenie ojcostwa oraz na potwierdzenie ojcostwa „z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością” (tj.

³⁶² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 X 1973, III CRN 248/73, Legalis nr 17432.

³⁶³ R. Słomski, J. Kwiatkowska, H. Chlebowska, *Diagnostyka molekularna [w:] Nowe tendencje w biologii molekularnej i inżynierii genetycznej oraz medycynie*, t. 3, red. J. Barciszewski, K. Łastowski, T. Twardowski, Poznań 1996 za: J. Kapelańska-Pręgowska, *Prawne i bioetyczne aspekty...*

³⁶⁴ P. C. Giannelli, *Forensic Science*, Journal of Law, “Medicine and Ethics” 2005, nr 3/33; także: J. Kapelańska-Pręgowska, j.w.

³⁶⁵ Zob. G. Drewa, T. Ferenc, *Genetyka medyczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2011; również: J. R. Bradley, D. R. Johnson, B. R. Pober, *Genetyka medyczna*, red. wyd. pol. T. Mazurczak, Warszawa 2008; J. Kapelańska-Pręgowska, j.w.

99,9999% pewności wyniku), walor poznawczy badań DNA i ich wysoka wartość dowodowa są powszechnie uznawane³⁶⁶.

Wskazuje się, że obecnie uprawniona jest teza, iż inne środki dowodzenia istnienia więzi biologicznej straciły rację bytu.³⁶⁷ Najdobitniej obrazuje to stanowisko wyrażone przez ETPCz w wyroku wydanym w sprawie Kalacheva przeciwko Rosji, gdzie Trybunał stwierdził, że „testy DNA są dziś jedyną metodą naukową pozwalającą na pewne ustalenie ojcostwa dziecka, a ich wartość dowodowa znacznie przewyższa inne dowody prezentowane przez strony”³⁶⁸.

Wartość dowodowa analizy DNA w sprawach o ustalenie ojcostwa w orzecznictwie Sądu Najwyższego

W Polsce stanowisko Sądu Najwyższego w sprawie oceny wartości dowodowej analizy DNA w sprawach filiacyjnych szybko ewoluowało w kierunku przyznawania dowodowi z badań DNA zdecydowanego pierwszeństwa.

Przełom nastąpił w orzeczeniu Sądu Najwyższego z 16 II 1994r.³⁶⁹, w którym Sąd uznał wprawdzie pierwszeństwo dowodu z analizy DNA, jednak zaznaczył zarazem, że rozstrzygające znaczenie tego nowego środka dowodowego nie zwalnia sądu z obowiązku analizy całokształtu zebranego w sprawie materiału dowodowego.

Podobnie wyrokami z 30 VII 1996r.³⁷⁰ oraz 06 IV 1998r.³⁷¹ Sąd Najwyższy podkreślił, że postępowanie dowodowe w sprawach o ustalenie ojcostwa powinno być szczególnie dokładne i nawet wynik analizy DNA nie pozwala na ograniczenie postępowania dowodowego do formalnej oceny znaczenia tego środka dowodowego jako decydującego o oddaleniu/uwzględnieniu powództwa. Jednocześnie jednak wskazuje się, że pomimo, iż kodeks postępowania cywilnego nie ustanawia hierarchii dowodów, to dowód z badania DNA uważać należy za bardziej pewny od dowodów pochodzących ze źródeł osobowych (zeznania świadków, zeznania stron). Te ostatnie bowiem ze swej natury nacechowane są w większym

³⁶⁶ A. Lach, K. Linkowska, T. Grzybowski, *Zgoda na badania genetyczne w celu ustalenia ojcostwa*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii”, 2010, LX, s. 177.

³⁶⁷ W. Stojanowska, D. Miścicka-Śliwa, *Dowód z badań DNA a inne dowody w procesach o ustalenie ojcostwa*, Warszawa 2000, s. 411; J. Kapelańska-Pręgowska, j.w.

³⁶⁸ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 V 2009 w sprawie Kalacheva p. Rosji, nr skargi 3451/05.

³⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 16 II 1994, II CRN 176/93, OSNCP 1994 nr 10, poz. 197.

³⁷⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 VII 1996, I CRN 91/96, Legalis nr 333407.

³⁷¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 IV 1998, I CKU 13/98, Legalis nr 208541.

stopniu subiektywizmem i mogą okazać się obiektywnie nieprawdziwe³⁷². W żadnym wypadku natomiast nie można uznać dowodu z badania polimorfizmu DNA za „dowód pomocniczy”.

Późniejsza linia orzecznicza Sądu Najwyższego również podkreśla, choć już bardziej zdecydowanie, wartość poznawczą dowodu z DNA.

W wyroku z 13 XII 2000 Sąd Najwyższy stwierdził wręcz, że w sprawie nie zachodzi potrzeba przeprowadzenia innych dowodów przyrodniczych. W ocenie sądu moc dowodowa badań DNA jest tak duża, że jej zakwestionowanie prowadziłyby do przekroczenia granic swobodnej sędziowskiej oceny dowodów z powodu odrzucenia zdobyczy naukowych. Praktycznym odzwierciedleniem tego stanowiska jest m.in. możliwość uzupełnienia przez sąd z własnej inicjatywy postępowania dowodowego w postaci dopuszczenia dowodu z badań DNA.³⁷³ Przeszkody w przeprowadzeniu dowodu z badania krwi, stwarzane przez stronę zobowiązaną do poddania się temu badaniu mogą być podstawą – opartego na domniemaniu faktycznym – ustalenia sądu zgodnego z twierdzeniem strony przeciwnej. Takie podejście do odmowy jednej ze stron pozostaje zgodne z zaleceniami ETPCz wyrażonymi w wyroku wydanym w sprawie Różański przeciwko Polsce.³⁷⁴ Z drugiej jednak strony, wartość dowodowa analizy DNA nie powinna uzasadniać przymusowości badania. Każde przymusowe badanie jest przecież ingerencją w prawo do poszanowania życia prywatnego, nie mówiąc już o naruszeniu integralności cielesnej.

Brak zgody na badanie DNA a badanie post mortem

W tym miejscu warto rozważyć sytuację zmarłego, z którego osobą związane jest domniemanie ojcostwa (spadkodawcy) oraz prawa do poszanowania jego godności i spokoju. Powyższe aktualizować się będzie zasadniczo w dwóch grupach sytuacji: Po pierwsze, gdy zmarły domniemany ojciec za życia odmawiał przeprowadzenia badania DNA celem ustalenia biologicznego pochodzenia dziecka bądź też nie wypowiedział się w tej kwestii (a zatem nie udzielił wprost zgody), a pozostawieni przez niego zstępni nie zgadzają się na dostarczenie próbek DNA do badania. Po wtóre zaś, gdy co prawda zmarły domniemany ojciec za życia nie zajął stanowiska w kwestii przeprowadzenia stosownych badań

³⁷² Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 I 1998, I CKN 412/97, Legalis nr 208560.

³⁷³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 IX 1999, I CKN 1138/98, OSNC 2000 nr 4, poz. 64, str. 8.

³⁷⁴ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 V 2006 w sprawie Różański p. Polsce, nr skargi 55339/00.

molekularnych (czy to powodowany niewiedzą co do istnienia swoich potencjalnych zstępnych, czy też powodowany innymi motywami), jednakże podmiot występujący z wnioskiem o ustalenie ojcostwa zmarłego dysponuje stosownym materiałem genetycznym pobranym jeszcze za życia spadkodawcy w postaci chociażby używanej chusteczki do nosa czy nieupranych części garderoby³⁷⁵. Powyższe wydaje się być szczególnie istotne ze względu na to, że badanie DNA przeprowadzone z wykorzystaniem takich śladów biologicznych jest nieinwazyjne, jednocześnie nie prowadząc do naruszenia sfery integralności cielesnej, prawa do poszanowania godności zmarłego i godnego pochówku. Co ciekawe, Trybunał stwierdził, że nie w określonych przypadkach także ekshumacja ciała zmarłego celem pobrania próbek materiału biologicznego do przeprowadzenia badania molekularnego nie stanowi takiej ingerencji³⁷⁶.

Problemu konieczności wyrażenia przez zmarłego za życia zgody na przeprowadzenie badania genetycznego celem ustalenia ojcostwa dotyczył szeroko komentowany w doktrynie prawa medycznego spór powstały na kanwie sprawy Yves Montand, toczącej się przed Sądem Apelacyjnym w Paryżu w 1997r.³⁷⁷ a także o ponad dekadę późniejszy wyrok ETPCz wydany w sprawie Jäggi przeciwko Szwajcarii³⁷⁸. Obie sprawy dotyczyły możliwości ustalenia ojcostwa osoby, która za życia odmówiła poddania się testowi DNA. Rozważenia wymagały przeciwstawne interesy, tj. prawo dziecka (niezależnie od wieku) do poznania swojego biologicznego pochodzenia oraz poszanowanie godności i spokoju osoby zmarłej a także prawo osób trzecich do nienaruszalności ciała zmarłego. Trybunał orzekł, że prawo do poznania swojego biologicznego pochodzenia zasługuje w tej sytuacji na większą ochronę. Nie bez znaczenia pozostaje jednak fakt, iż we wskazanych sprawach wnioskowano o przeprowadzenie badania DNA celem ustalenia ojcostwa, co nie miało związku z jakimkolwiek postępowaniem spadkowym. Ostrożnie stwierdzić można, że zapatrywanie Trybunału mogłoby być zgoła odmienne w sytuacji, w której takie powództwo wytoczono by dla nabycia spadku po zmarłym. Wówczas jednak zasadnym wydawałoby się rozważenie, czy takie różnicowanie sytuacji prawnej zstępnych spadkodawcy (a zatem uzależnianie możliwości wykonania badań DNA po śmierci potencjalnego ojca od intencji ich wykonania)

³⁷⁵ A. Lach, K. Linkowska, T. Grzybowski, *Zgoda na badania genetyczne...*, s. 179 i n.

³⁷⁶ Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o niedopuszczalności skargi z dnia 15 V 2006 w sprawie Estate of Krestem Filtenborg Mortensen p. Danii, skarga nr 1338/03.

³⁷⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Paryżu z dnia 6 XI 1997, za: *Conformité à la Constitution du dispositif d'identification post mortem par empreintes génétiques*, *Dalloz Actualité*, 13 XI 2011.

³⁷⁸ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 VII 2006 w sprawie Jäggi p. Szwajcarii, skarga nr 58757/00.

pozostaje w zgodzie z ideą dziedziczenia oraz zrównania w prawach dzieci pochodzących ze związków małżeńskich i pozamałżeńskich. Uznanie tej okoliczności jako warunkującej dopuszczalność przeprowadzenia przedmiotowych badań implikowałoby pogorszenie sytuacji dzieci pochodzących ze związków nieformalnych, co do których ojciec za życia odmawiał poddania się badaniom molekularnym, w stosunku do dzieci małżeńskich.

Wpływ chwili ujawnienia się dziecka spadkodawcy na przebieg dziedziczenia

Nietrudno przecież wyobrazić sobie sytuację, w której zmarły mężczyzna pozostawia po sobie nie tylko dzieci pochodzące z małżeństwa, ale także dzieci ze związków pozamałżeńskich, bądź też, oficjalnie uchodząc za osobę bezdzietną, w istocie posiada dzieci ze związków nieformalnych. W zależności od momentu, w którym tego typu informacje zostaną wyjawione, różny będzie ich wpływ na przebieg spadkobrania.

Jeśli w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, ze względu na ujawnione okoliczności dotyczące sfery intymnej życia spadkodawcy powstaną uzasadnione wątpliwości co do kręgu spadkobierców, sąd spadku winien wezwać spadkobierców przez ogłoszenie w trybie art. 672 k.p.c.³⁷⁹ Sytuacja, w której dziecko spadkodawcy dowie się o śmierci domniemanego ojca z ogłoszenia zamieszczonego w prasie bądź – co w praktyce zdarza się dużo rzadziej – wywieszonego w gablocie w sądzie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy i zgłosi się do toczącego się postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, z procesowego punktu widzenia pozostaje sytuacją idealną. Umożliwia bowiem, w przypadku braku uznania dziecka przez spadkodawcę (a zatem przy braku możliwości udowodnienia pokrewieństwa przy pomocy aktu urodzenia – co dyskwalifikuje możliwość udowodnienia tego faktu przy pomocy innych środków dowodowych, w tym zapewnienia spadkowego dokonanego przez spadkobierców uczestniczących już w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku) zawieszenie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia w przedmiocie pochodzenia dziecka od spadkodawcy, względnie jego odroczenie. Powyższe pozostaje aktualne również wtedy, gdy w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku wyjdzie na jaw okoliczność, że spadkodawca posiadał, prócz dzieci pochodzących ze związku małżeńskiego, również dzieci nieślubne. Wówczas, zdaniem Sądu Najwyższego, sąd spadku winien odroczyć postępowanie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po uprzednim udzieleniu wskazówek owym

³⁷⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 XI 2012, I CSK 163/12, Biuletyn SN - IC 2013 nr 12.

dzieciom pozamażeńskim w przedmiocie wykazania przez nie ich uprawnień spadkowych³⁸⁰. Powyższe zakłada jednak, że potencjalni spadkobiercy w osobach pozamażeńskich dzieci spadkodawcy zostaną ujawnieni już w trakcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

Częściej jednak występują sytuacje, w których dziecko występuje o ustalenie ojcostwa swojego zmarłego ojca dopiero kilka lat po zakończeniu postępowania spadkowego. Wówczas w grę wchodzi regulacja art. 679 k.p.c., wprowadzająca możliwość wystąpienia przez każdego zainteresowanego (a takim niewątpliwie pozostaje zstępny spadkodawcy dysponujący prawomocnym orzeczeniem sądu stwierdzającym ojcostwo spadkodawcy) z wnioskiem o wszczęcie postępowania w przedmiocie zmiany prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Wówczas, stosownie do treści § 3 wskazanego przepisu, możliwe pozostaje nawet tak drastyczna zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabyciu spadku jak stwierdzenie, że spadek w całości nabyła inna osoba. W dalszej kolejności, po zmianie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, dziecko może wystąpić przeciwko osobie władającej spadkiem z powództwem o wydanie całości lub części spadku, na podstawie art. 1029 k.c.

Niezależnie od powyższego rozważenia wymaga także wpływ orzeczenia ustalającego ojcostwo po śmierci domniemanego ojca na sam proces dziedziczenia. O ile nie ma wątpliwości, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku ma charakter wyłącznie deklaratoryjny³⁸¹, o tyle w doktrynie i orzecznictwie od lat można spotkać przeciwstawne poglądy na temat charakteru prawnego wyroku ustalającego ojcostwo. Kategorycznie w tej kwestii wypowiedział się Sąd Najwyższy w wytycznych z 06 XII 1952r., stwierdzając, że „wyrok ustalający ojcostwo nie tworzy nowego stanu prawnego, lecz stwierdza stan istniejący od chwili poczęcia dziecka. Zgodnie z tą zasadą w razie sądowego ustalenia ojcostwa prawo dziedziczenia służy dziecku już poczętemu w chwili otwarcia spadku po ojcu, choćby urodziło się później”³⁸². Zapatrywanie takie przez długi czas było powszechnie aprobowane w doktrynie³⁸³, zaś jego zwolennicy twierdzili, że wyrok ustalający ojcostwo potwierdza jedynie pewien stan, istniejący przecież nie dopiero od daty wydania przez sąd orzeczenia, a od

³⁸⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 IV 1975, III CRN 42/75, LEX nr 7690.

³⁸¹ J. Kremis, *komentarz do art. 1025 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014; także: W. Borysiak: *komentarz do art. 1025 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2014.

³⁸² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 XII 1952, C Prez. 166/52, OSN 1953, nr II, poz. 31.

³⁸³ Z. Wiszniewski, *glosa do orzeczenia SN z dnia 26 lipca 1956r.*, I CR 84/56, OSP 1957, poz. 6; S. Szer, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966, s.207; J. Ignatowicz: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 470; szerzej na ten temat zob. Z. Krzemiński: *Alimenty i ojcostwo. Komentarz*, 2008, s. 116-118.

momentu poczęcia dziecka. Wyrok ustalający ojcostwo potwierdza jedynie istnienie związku między dzieckiem a ojcem. Związek ten momentu wydania wyroku ma charakter naturalny – po jego wydaniu zaś zmienia się w prawny³⁸⁴. Przeciwnicy tego poglądu podnoszą, że poczęcie i urodzenie się dziecka to zdarzenia faktyczne, które nie rodzą same w sobie skutków prawnych (poza urodzeniem się dziecka w związku małżeńskim oraz związanymi z tym faktem domniemaniami z art. 62 k.r.o.). Te ostatnie powstają bowiem dopiero z momentem uprawomocnienia się wyroku ustalającego ojcostwo, który tworzy nowy stan prawny (odzwierciedlający co prawda istniejący stan biologiczny, który jednak pozostaje prawnie irrelevantny), mając charakter konstytutywny³⁸⁵. Samo zaś powództwo o ustalenie ojcostwa jest, zdaniem zwolenników tej teorii, powództwem o ukształtowanie stosunku prawnego, nie zaś o ustalenie³⁸⁶.

Mając na uwadze powyższe, a także regulacje art. 925 i następne k.c., nasuwają się wątpliwości dotyczące momentu wejścia w prawa spadkobiercy, oraz nierozdzielnie z nim związanego biegu sześciomiesięcznego terminu do złożenia oświadczenia w sprawie przyjęcia bądź odrzucenia spadku.

Art. 925 k.c. stanowi bowiem, że spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku. Chwilą otwarcia spadku natomiast jest moment śmierci spadkodawcy. Przy przyjęciu, że wyrok ustalający ojcostwo istotnie ma charakter deklaratoryjny należałoby stwierdzić, że dziecko którego biologiczne pochodzenie od spadkodawcy zostało potwierdzone w późniejszym czasie, należało do kręgu spadkobierców ustawowych w dacie otwarcia spadku więc również wtedy nabywa spadek³⁸⁷. Pozostaje to w zgodzie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, zgodnie z którym spadkobierca nie musi nawet wiedzieć, że doszło do dziedziczenia³⁸⁸. Jak jednak zapatrywanie to ma się do oczywistego w zasadzie stwierdzenia, że tytuł do spadku jako spadkobiercy ustawowi posiadają ci zstępni spadkodawcy, którzy w świetle prawa, a już niekoniecznie z biologicznego punktu widzenia, są jego zstępnymi. O tym zaś decyduje, stosownie do regulacji art. 3 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego³⁸⁹,

³⁸⁴ Z. Krzemiński, *Alimenty i ojcostwo. Komentarz*, 2008, s. 116.

³⁸⁵ Tamże, s.117-118 oraz powołana tam literatura; K. Pietrzykowski, *komentarz do art. 84 k.r.o.* [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015; E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s.78 i n.;

³⁸⁶ K. Pietrzykowski: *komentarz do art. 84 k.r.o.* [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.

³⁸⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie Wydział I Cywilny z dnia 14 IX 2012, I ACa 660/12, Legalis nr 719188 oraz powołane tam orzecznictwo.

³⁸⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 VI 1988, IV CR 154/86, OSNCP 1987 nr 10, poz. 158.

³⁸⁹ Wg. stanu na dzień 1 III 2015r.

wyłącznie treść aktów stanu cywilnego. Częstokroć treść tych aktów nie pokrywa się z biologicznym pochodzeniem dziecka. W doktrynie wskazuje się, że rozwiązania tego problemu należy poszukiwać nie tyle w charakterze prawnym wyroku ustalającego ojcostwo, co raczej w rodzaju jego skuteczności³⁹⁰. Zarówno zwolennicy poglądu o deklaratoryjnym charakterze wyroku ustalającego ojcostwo, jak i przedstawiciele teorii przeciwnej pozostają zgodni co do tego, że wyrok ten rodzi skutki *ex tunc*, które, jak stwierdził Sąd Najwyższy, „cofają się do jego poczęcia”³⁹¹.

Interesująca z procesowego punktu widzenia pozostaje także kwestia początku biegu terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku (art. 1012, 1015 k.c.). Jak stanowi art. 1015 k.c., oświadczenie takie może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swojego powołania. Wydaje się, że tytułem powołania do spadku będzie w omawianych przypadkach data uprawomocnienia się wyroku ustalającego ojcostwo. Przyjęcie innej koncepcji mogłoby po raz wtóry narażać dziecko pozamałżeńskie na utratę możliwości realizacji jego uprawnień wynikających z przynależności do kręgu spadkobierców ustawowych zmarłego, a konsekwencji także nakładać na nie chociażby niechcianą odpowiedzialność za długi spadkowe, jednocześnie pozbawiając możliwości zrzeczenia się jej.

Bibliografia:

1. Bradley J. R., Johnson D. R., Pober B. R., *Genetyka medyczna*, red. wyd. pol. T. Mazurczak, Warszawa 2008.
2. *Conformité à la Constitution du dispositif d'identification post mortem par empreintes génétiques*, *Daloz Actualité*, 13 XI 2011.
3. Drewa G., Ferenc T., *Genetyka medyczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2011.
4. Gapska E., *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010.
5. Giannelli P. C., *Forensic Science*, *Journal of Law, "Medicine and Ethics"* 2005, nr 3/33.
6. Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2014.
7. Holtzman N. A., Watson M. S. (red.), *Task Force on Genetic Testing, Promoting safe and effective genetic testing in the U.S. Final report, 9/97*.
8. Ignatowicz J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975.

³⁹⁰ K. Pietrzykowski, komentarz do art. 84 k.r.o. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.

³⁹¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 VI 1947, Kr. C 244/49, PiP 1951, z. 1, s. 336.

9. Kapelańska-Pręgowska J., *Prawne i bioetyczne aspekty testów genetycznych*, Warszawa 2011.
10. Krzemiński Z., *Alimenty i ojcostwo. Komentarz*, Wolters Kluwer 2008.
11. Lach A., Linkowska K., Grzybowski T., *Zgoda na badania genetyczne w celu ustalenia ojcostwa*, *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*, 2010, LX.
12. Marszałkowska-Krześ E. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Warszawa 2015.
13. Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2014.
14. Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
15. Słomski R., Kwiatkowska J., Chlebowska H., *Diagnostyka molekularna [w:] Nowe tendencje w biologii molekularnej i inżynierii genetycznej oraz medycynie*, t. 3, red. J. Barciszewski, K. Łastowski, T. Twardowski, Poznań 1996.
16. Stojanowska W., Miścicka-Śliwa D., *Dowód z badań DNA a inne dowody w procesach o ustalenie ojcostwa*, Warszawa 2000.
17. Szer S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966.
18. Wiszniewski Z., *Glosa do orzeczenia SN z dnia 26 lipca 1956r.*, I CR 84/56,OSP 1957, poz. 6.
19. Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2014.

Orzecznictwo:

1. Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o niedopuszczalności skargi z dnia 15 V 2006 w sprawie Estate of Krestem Filtenborg Mortensen p. Danii, skarga nr 1338/03.
2. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 VI 1947, Kr. C 244/49, PiP 1951, z. 1, s. 336.
3. Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 8 XI 2012, I CSK 163/12, Biuletyn SN - IC 2013 nr 12.
4. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 XI 2012, I CSK 163/12, Biuletyn SN - IC 2013 nr 12.
5. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 IV 1975, III CRN 42/75, LEX nr 7690.
6. Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 24 IX 2009, IV CSK 129/09, Legalis nr 285273.

7. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 XII 1952, C Prez. 166/52, OSN 1953, nr II, poz. 31.
8. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 V 2009 w sprawie Kalacheva p. Rosji, nr skargi 3451/05.
9. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 VII 2006 w sprawie Jäggi p. Szwajcarii, skarga nr 58757/00.
10. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 V 2006 w sprawie Różański p. Polsce, nr skargi 55339/00.
11. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie Wydział I Cywilny z dnia 14 IX 2012, I ACa 660/12, Legalis nr 719188.
12. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Paryżu z dnia 6 XI 1997.
13. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 16 II 1994, II CRN 176/93, OSNCP 1994 nr 10, poz. 197.
14. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 IX 1999, I CKN 1138/98, OSNC 2000 nr 4, poz. 64, str. 8.
15. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 25 X 1973, III CRN 248/73, Legalis nr 17432.
16. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 VI 1988, IV CR 154/86, OSNCP 1987 nr 10, poz. 158.
17. Wyrok Sądu Najwyższego-Izba Cywilna z dnia 6 IV 1998, I CKU 13/98, Legalis nr 208541.
18. Wyrok Sądu Najwyższego-Izba Cywilna z dnia 14 I 1998, I CKN 412/97, Legalis nr 208560.
19. Wyrok Sądu Najwyższego-Izba Cywilna z dnia 30 VII 1996, I CRN 91/96, Legalis nr 333407.

